

טיב מערכת היחסים בין אח בוגר ואחיו הפעוט

בזיקה ליכולת ויסות רגשי ולמשתני גיל

עדנה אור, גבריאלה קאשי-רוזנבאום, איילת וינשטוק

תקציר

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון את טיב היחסים בין אח בוגר (שגילו פחות מחמש שנים) לאחיו הפעוט או התינוק, כפונקציה של גיל האחים ושל יכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר. לשם כך גויסו 85 משפחות שהסכימו להשתתף במחקר ולהשיב על שאלון SIB (The Sibling Inventory of Behavior) ועל שאלון נוסף הבוחן את יכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר. ברוב המקרים האימהות הן שמילאו את השאלון. מניתוח הנתונים עולה כי ככל שהתנהגות האח הבוגר כלפי אחיו הצעיר נוטה יותר ליחסי חברות, כך היא נוטה גם לאמפתיה ולתמיכה, אולם במידה מסוימת גם ליריבות. עוד נמצא כי ככל שהאח הבוגר מבוגר יותר, כך התנהגותו נוטה פחות לאמפתיה ולתמיכה. יתר על כן, ככל שהפעוט בוגר יותר וקרוב יותר לגילו של אחיו, כך מתחזקת החברות בין האחים, אך יחד איתה מתחזקת גם היריבות. יכולת הוויסות הרגשי היא משתנה מתווך בקשר שבין גיל האח הבוגר ליחסי הרעות בין האחים. ככל שגילו של האח הבוגר עולה, כך יורדת יכולת הוויסות הרגשי שלו והתנהגותו מבטאת פחות רעות כלפי אחיו הפעוט. מסקנות המחקר מתייחסות לחשיבות של קבלת האמביוולנטיות בקשר בין אחים בגיל הרך. ממצאי המחקר עשויים לתרום למודעות הורית לנושא האמביוולנטיות הקיימת ביחסי אחים, במיוחד ביחסים בין אחים בגילים קרובים. כמו כן, ממצאי המחקר מדגישים את התפקיד שממלאת יכולת הוויסות הרגשי ביחסים בין אחים, והם מוכיחים את חשיבותו של פיתוח מיומנות הוויסות הרגשי כאמצעי לפתרון קונפליקטים בקרב ילדי המשפחה.

מילות מפתח: יריבות בין אחים, ויסות רגשי, אחים, אמביוולנטיות, יחסי רעות, התפתחות

חברתית

מבוא

מערכת היחסים בין ילד לאחיו היא אחת המערכות המשמעותיות מבחינתו. לאחים יש השפעה זה על זה, ולכן דפוס היחסים שיפתחו יעצב את התפתחותם ואת רווחתם הנפשית בטווח הקצר ובטווח הארוך. למערכת יחסים זו תפקיד מפתח בדינמיקה המשפחתית (Volling & Blandon, 2003; Volling et al., 2021). יצוין כי ל-80% מהילדים בעולם המערבי יש אח או אחות (Howe et al., 2014b).

ספרות המחקר העוסקת בנושא מתמקדת בזיהוי דפוסי הרגשות המאפיינים את טיב היחסים בין אחים, אשר יכול לנוע בין רגשות חיוביים, כגון רעות, הדדיות, אמפתיה ותמיכה, לבין דפוס שלילי של יריבות, עוינות ואגרסיביות (Dunn & Kendrick, 1982; Salmon & Hehman, 2015). דן וקנדריק (Dunn & Kendrick, 1982) טענו, שבמרבית המקרים לא ניתן להבחין בנטיות התנהגותיות דיכוטומיות ובהתנהגות חיובית או שלילית מובהקת בין האחים, ומערכת היחסים ביניהם מתאפיינת ביחסים אמביוולנטיים. מערכת יחסים אמביוולנטית זו מתבטאת בשינוי תדיר ובמעבר מהיר, לעיתים תוך כדי אינטראקציה, בין רעות ותמיכה ליריבות ואגרסיביות (Myers & Bjorklund, 2018). הגורמים המעורבים בטיב היחסים בין האחים, כמו מגדר, גיל וסדר הלידה של האחים הנוספים במשפחה, נבחנו במחקרים קודמים, אך מרבית הידע שנצבר מתייחס ליחסי אחים בגיל הילדות והנעורים, ומעטים הם המחקרים שבדקו ילדים צעירים בגיל הרך שלהם אח תינוק או פעוט.

ילדים בגיל הרך מודעים לנוכחותו של האח קטן מרגע הגעתו למשפחה (Dunn & Kendrick, 1990; Dunn & Plomin, 1982). הצטרפותו של אח קטן יוצרת תחרות מיידית על תשומת הלב של ההורים ועלולה ליצור תסכול אצל ילדים צעירים, שיכולתם לווסת את רגשותיהם עדיין לא הבשילה (Edossa et al., 2018), וכך לפגוע בטיב היחסים בין האחים. לנוכח כל זאת, מטרת המחקר הנוכחי היא להתמקד במשפחות שבהן ילד שטרם מלאו לו חמש שנים ולו אח קטן – תינוק או פעוט. המחקר יתבסס על דיווחי ההורים כדי לעמוד על ההשפעה של יכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר, של גילי האחים ושל פערי הגיל ביניהם על טיב יחסיהם. מחקר מסוג זה, שבו נבחנת

מערכת יחסים בין אחים כאשר האח הצעיר הוא פעוט והאח הבוגר צעיר מגיל חמש, יש בו ייחודיות הן בהיבט התיאורטי, הן בהיבט המעשי. מהיבט תיאורטי, ידוע כי נושא קשר בין אחים, במיוחד לגבי ילדים שלהם אח פעוט, כמעט שאינו נחקר. לכן למחקר פוטנציאל להרחיב את יריעת הידע בנושא זה. נוסף על כך, המחקר בוחן משתנים אחרים המעורבים בטיב היחסים, ובחינה זו מאפשרת הרחבה של התשתית המחקרית ובחינה של משתנים נוספים המעורבים בטיב היחסים בין האחים. למחקר ייחודיות גם בהיבט המעשי. הבנת הקשר בין האחים חשובה להורים, למחנכים ולמטפלים. הבנה של הגורמים המשפיעים על יחסי האחים, ובמיוחד הבנת משקלה של יכולת הוויסות הרגשית והשליטה בהתנהגות, יש בה כדי לגבש שיטות ותוכניות התערבות המקדמות יחסים מוצלחים בין אחים, ובכך לשפר את איכות חייהן של משפחות. המחקר משמעותי במיוחד לאוכלוסייה בישראל. בישראל ילדים בטווח הגילים לידה עד ארבע מהווים 26% מהאוכלוסייה וילדים בטווח הגילים 5-14 מהווים 57% מהאוכלוסייה, כאשר שיעור הילודה במשפחה עומד על שלושה ילדים בקירוב (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2021). נתונים אלה מראים כי חקר טיב היחסים בין אחים רלוונטי כמעט לכל משפחה בישראל. לפיכך, חקר הנושא יכול להיות משמעותי להיקף נרחב של אוכלוסייה. המחקר אף נושא פוטנציאל לכוון את ציפיות ההורים לגבי היחסים בין האחים במשפחתם, במיוחד לנוכח העובדה שמצד ההורים ישנה ציפייה לכינון יחסים של אמפתיה ואלטרואיזם בין האחים והאחיות במשפחה, בזמן שמצד האחים ציפייה זו ככל הנראה קשה למימוש (Volling & Belsky, 1992).

סקירת ספרות

אחת ממערכות היחסים המשמעותיות והטעונות ביותר מבחינה רגשית היא מערכת היחסים של הפרט עם אחיו, ולרוב הוא מקיים איתם אינטראקציה לזמן ממושך יותר ממשך האינטראקציה עם הוריו (Conger & Kramer, 2010). הפרט צובר עם אחיו ואחיותיו התנסויות רבות ומגוונות בעוצמות שונות, המעצבות את מהלך התפתחותו בטווח הקצר ובטווח הארוך בתחום החברתי, הרגשי, ההתנהגותי והקוגניטיבי (Bridges & Hoff, 2014; Kolak & Volling, 2011; Pike &)

(Oliver, 2017; Prime et al., 2014). דן וקנדריק (Dunn & Kendrick, 1982) טענו, כי טיב היחסים בין אחים נוטה להיות אמביוולנטי. יחס אמביוולנטי מתאפיין בשילוב התנהגות חיובית ושליטת או במעבר (shifting) תדיר ביניהן. לטענתם, מערכת יחסים אמביוולנטית מייצגת יחסים נורמטיביים המשתקפים בפועל באינטראקציה הממשית בחיי היום-יום, המשתנה לעיתים בתוך טווח זמן קצר, ויכולה לנוע בין קונפליקט והתגרות לפרצי צחוק משותפים והבעות חיבה. מחקרי המשך (McGuire et al., 1996) חיזקו את התפיסה שהציגו דן וקנדריק (1982) והראו, כי הפרופורציות בין הרגש החיובי לשלילי הן שקובעות את טיב היחסים בין האחים. לנוכח זאת, הבחינו החוקרים בין ארבעה סוגים של קשרים אפשריים בין אחים: יחסי יריבות ועוינות, שהם השליליים ביותר ומתאפיינים ברמת קונפליקט גבוהה וחיבה נמוכה; יחסים טעונים רגשית (affectively intense), המתאפיינים בחיבה גבוהה וברמת קונפליקט גבוהה; יחסים הרמוניים, שבהם קיימת מידה גבוהה של חיבה ורמת קונפליקט נמוכה; ודפוס יחסים המצביע על חוסר מעורבות (uninvolved) המתאפיין בחיבה נמוכה וברמת קונפליקט נמוכה. עם זאת, סקירת ממצאי מחקרים הנוגעים לטיב היחסים בין אחים בגילי שלוש עד שמונה (Kennedy & Kramer, 2008) הראתה, כי הם נוטים לעזור זה לזה (Dirks et al., 2015), אך גם מתחרים על המשאבים ההוריים (Salmon & Hehman, 2015) ולכן, בדומה לדפוס בין אחים בוגרים יותר, היחסים ביניהם ינועו בין חום וקרבה לבין תחרותיות ויריבות (Qian et al., 2020).

ההורים אינם נוטים לרוב לתמוך בגילויי יריבות ותחרותיות בין ילדיהם. הם שואפים שילדיהם יראו כלפי בני המשפחה הקרובים, ובכללם אחיהם, רמת אלטרואיזם הגבוהה מזו שהילדים מעוניינים בה בפועל (Volling & Belsky, 1992). לנטייה זו שורשים אבולוציוניים, והיא נטועה בצורך הפנימי של ההורים לראות בהתפתחות ובשגשוג צאצאיהם (Bradley, 2009; Myers & Bjorklund, 1974; Trivers, 1974). ואומנם, על פי טרייברס (Trivers, 1974), אחד מסלעי המחלוקת המשמעותיים בין הורים וילדים הוא הפער בין רמות האלטרואיזם שהורים מצפים להן ביחסים המשפחתיים לבין ציפיות ילדיהם. מתוך מטרה לבנות תשתית של יחסים חיוביים ותקינים בין ילדיהם, נוסף על תפקידיהם הרבים הורים עוסקים גם במעורבות ותיווך בזמן מחלוקות בין הילדים (Kennedy & Kramer, 2008). פעמים רבות הורים מסבירים לילדיהם את התחושות והרגשות

של אחיהם ובכך מגבירים את יכולתם להיות קשובים ולהבין את האירוע גם מנקודת מבטו של האחר (Smith & Ross, 2007). אולם, למרות מאמצי ההורים, פעמים רבות מתרחשים בתא המשפחתי תהליכים המאתגרים את ההורים ואת הילדים כאחד. כאשר תא משפחתי עובר שינוי בהצטרפות אח או אחות גובר העומס על משאבי ההורים, המוגבלים באופן טבעי. במצב של עומס יתר ההורים נוטים לחלק את משאביהם – חלוקה המתבטאת בין היתר בירידה בתשומת הלב ובהיקף מבעי החיבה שיכלו להינתן לילד אילו היה ילד יחיד (Hart, 2018; Volling et al., 2002). העברת חלק מהמשאבים ההוריים אל ילד נוסף במשפחה והקושי של האח הבוגר להביע את כעסו כלפי הוריו עקב סנקציות שיכולות להינקט נגדו (Kramer, 2018) עלולים ליצור תסכול אצל האח הבוגר. על פי קרמר (Kramer, 2018), התסכול עלול להתבטא בהתנהגויות שליליות של האח כלפי המתחרה בו, כמו יריבות (rivalry), אגרסיביות (aggression) והימנעות (avoidance). התנהגות שלילית בין אחים נושאת השלכות התפתחותיות לטווח הקצר ולטווח הארוך, במיוחד על הכישורים החברתיים ועל איכות האינטראקציות החברתיות מחוץ למשפחה (Kramer, 2010).

סוג ההתקשרות של הילד להוריו הוא אחד מאבני הדרך הקובעות את נתיב ההתפתחות בגיל הרך (Ainsworth et al., 1978; Bowlby, 1973). התקשרות בטוחה היא תולדה של זמינות רגשית, טיפול מסור והיענות לצורכי התינוק מלידה (Bowlby, 1973; Kim et al., 2021; Pauli-Pott et al., 2018). נמצא כי התקשרות בטוחה אל שני ההורים נושאת תוצאות התנהגותיות חיוביות ביותר (Dagan & Sagi-Schwartz, 2018). למרות שמחקרים לא מצאו קשר ישיר בין דפוס ההתקשרות אל ההורים ודפוס ההתקשרות אל האחים (Mooya et al., 2016), ידוע כי התנהגות ההורים משתנה עם הולדת אח או אחות חדשים. הצטרפות האח החדש מתבטאת בירידה בהתקשרות הבטוחה אל האם (Teti et al., 1996), הגוררת באופן טבעי בעיות התנהגותיות אצל האח הבוגר (Kobak et al., 2016). בעיות מסוג זה חושפות את כל המערכת המשפחתית לאתגרים, בכללה את ההורים, אשר הלחץ המוטל עליהם מתגבר, ואת האחים, החשופים לפגיעה באיכות יחסיהם (Volling et al., 2021).

נוסף לתחרות על משאבי ההורים, המעצבת את טיב יחסי האחים, קיימים גם גורמים אינדיווידואליים-פנימיים המעצימים או ממתנים את טיב הקשר ביניהם, כמו הטמפרמנט ויכולת

הוויסות הרגשי שלהם (Murphy et al., 2020). נמצא כי לטמפרמנט השפעה מכרעת על עיצוב נתיב ההתפתחות של הפרט (Nigg, 2017). סונג ווולינג (Song & Volling, 2015) מצאו שטמפרמנט קשה, המתבטא בפעילות יתר בעוצמה רגשית גבוהה, קשור באופן מובהק ליריבות בין אחים ואף לקושי בולט של האח הבוגר לקבל את אחיו הצעיר שנולד. קיאן ואחרים (Qian et al., 2020) בחנו לעומק את תרומתם של הטמפרמנט והכישורים החברתיים של אח בוגר שגילו שלוש עד שש לקשר שלו עם אחיו הצעיר. החוקרים מצאו כי כישורים חברתיים של האחים אינם משפיעים כלל על היחסים ביניהם. לעומת זאת, בחינה לעומק של חמשת מרכיבי הטמפרמנט המרכזיים – רגשנות (emotionality), רמת פעילות (activity), תגובתיות (reactivity), שליטה בתגובה (inhibition) ויכולת ריכוז וקשב (concentration) – הראתה כי ילדים המתאפיינים ברגישות יתר, אשר להם אח צעיר, נוטים ליחס של חום ואהבה כלפיו.

הטמפרמנט הייחודי של הפרט ידוע במחקר כגורם המשפיע על יכולת הוויסות הרגשי שלו. סוגים מסוימים של טמפרמנט עלולים להגביר את הסיכון לוויסות רגשי לא הולם ואף נוקשה (Galehouse & Foley, 2021). יכולת הוויסות הרגשי נושאת תפקיד מרכזי ביחסים החברתיים של הפרט מפני שהיא מייצגת את יכולתו לשנות את הרגש, את ההתנהגות ואת דפוס החשיבה שלו כדי ליצור דפוס תגובה מותאם לסיטואציה (Nigg, 2017). התאמת משך התגובה ועוצמתה או ההתנהגות תלויים ביכולתו של הפרט לנטר ולהעריך את הסיטואציה (Kennedy & Kramer, 2017; Nigg, 2017). ויסות רגשי עצמי הכרחי ללמידה ולהתנהגות הולמת במסגרות חינוכיות (Savina, 2021), למניעת חיכוכים מיותרים וליכולת להתאים את ההתנהגות הרגשית-החברתית לציפיות החברתיות (Padilla-Walker et al., 2010). רכישת היכולת להבין רגשות ולווסת אותם היא תהליך ארוך ומורכב המתחיל בינקות ונמשך עד הבגרות. מורכבותו של התהליך מקורה בשילוב של הפעולות הקוגניטיביות שהוא דורש. למשל ניטור, עיבוד ופרשנות של מידע המתקבל משלושה מודלים: המודל הוויזואלי, שהוא מידע המתקבל ממעקב אחר הבעות הפנים, המודל השמיעתי, שהוא מידע המתקבל מקליטת מבעים קוליים המתלווים לרגש, והמודל המוטורי, שהוא הבנת הקשר בין הפעולות המוטוריות למבעים הרגשיים שהופקו (Flykt et al., 2021; Strand et al., 2016). בסביבות גיל ארבע-חמש, מרבית הילדים יכולים כבר לזהות רגשות בסיסיים כמו

שמחה, עצב, כעס, פחד וכדומה (Chronaki et al., 2015) ולהבין את מושג הקונפליקט ואת השפעת הרצונות והשאיפות על הרגשות (Pons et al., 2004). יכולת הוויסות הרגשי נמצאה כגורם מפתח ביחסים בין אחים מפני שהיא מאפשרת להבין ולבטא את הרגשות והעמדות המנטליות, דבר המוביל לאינטראקציה פרו-חברתית, להורדת היקף העימותים ולביסוס היחסים החיוביים בין האחים (Kramer, 2014). וולינג ואחרים (Volling et al., 2002) מצאו כי אחים בוגרים בגיל הגן, המיטיבים לזהות ולהבין רגשות, נוטים לבטא פחות רגשות שליליים ולהתמודד היטב עם מצבים מעוררי קנאה שבהם האח הצעיר מקבל תשומת לב בלעדית מהאם.

מלבד גורמים פנימיים קיימים גורמים נוספים המשפיעים על טיב היחסים בין האחים. גיל האח הצעיר ידוע כגורם הממתן התנהגות אגרסיבית מצד האחים הבוגרים יותר (Howe et al., 2014a). ילדים בגיל הגן שהם אחים בוגרים לתינוקות או פעוטות נוטים להראות תמיכה באח הקטן ודאגה לו בעקבות אי-הסימטריה ביחסי הכוחות, המובילה להתנהגות מגוננת ואמפתית. לדוגמה, מחקרם של סטוארט ומרווין (Stewart & Marvin, 1984) הראה כי במהלך "מטלת הזר" של אינסוורת' (Strange Situation task) (Ainsworth et al., 1978), אחים בני ארבע-חמש מילאו תפקיד של מטפל (caregiver) ודמות התקשרות מבחינת אח או אחות קטנים שהושארו בקרבתם למשך כעשר דקות בנוכחות אדם זר וללא נוכחות האם. אחים בוגרים נוטים להדריך את אחיהם הצעיר, במיוחד במהלך משחק, ולהבהיר לו קונבנציות חברתיות כמו המתנה בתור (Howe et al., 2014a). עם זאת, אי-הסימטריה ביחסי הכוחות יכולה להוביל גם לקונפליקט, אשר מידת חומרתו תלויה בגורמים נוספים כמו הבדלים בטיפול שמעניקים ההורים לאחים (Dunn & Plomin, 1990). הבעת חיבה והתנהגות חיובית של רעות ותמיכה מצד האח הבוגר ידועה בתוצאותיה ההתפתחותיות החיוביות. אחים בוגרים שרכשו זה מכבר יכולות מתקדמות של קשב ושפה יכולים לתרום במהלך אינטראקציה ופעילות משותפת להתפתחותו הקוגניטיבית של האח הצעיר (Benigno & Farrar, 2012; O'Brien et al., 2011). גם לפער בין הגילים יש משקל באינטראקציה החיובית בין אחים. פער של עד כשלוש שנים בין האח הבוגר לצעיר ממנו מאפשר עניין דומה במשחקים ובפעילויות, התורם לשיתוף פעולה ומאפשר לאח הצעיר להיתרם מהיכולות הקוגניטיביות של אחיו הגדול (Benigno & Farrar, 2012). נוסף על הגיל, גם המגדר יכול להיות

גורם שיכול לשנות את התגובה הרגשית (Deng et al., 2016). השפעת המגדר של שני אחים על הקשר ביניהם נחקרה בעיקר בקרב האוכלוסייה הבוגרת, והממצאים מראים על נטייה זהה במידת הגשת העזרה לאחים ולאחיות. כמו כן, על פי תוצאות המחקרים, שני המגדרים מחזיקים במידה דומה את "רשת הביטחון החברתית" אשר אחים רבים מקיימים ביניהם (Eriksen & Gerstel, 2002).

המחקר הנוכחי

הקשר בין אחים נבחן במחקרים רבים בקרב ילדים ובוגרים, והמחקרים מצביעים על אמביוולנטיות ביחסים. האמפתיה בין האחים נובעת בין היתר מכך שההורים מעודדים יחסים אלטרואיסטיים ביניהם ומצפים להם (Volling & Belsky, 1992). גיל צעיר של האח הקטן הוא גורם שנמצא מקדם התנהגות חיובית ואף גילויי דאגה אצל האח הבוגר יותר (Stewart & Marvin, 1984). פער גילים בטווח של עד כשלוש שנים תורם לתחומי עניין משותפים ובכך לקרבה בין האחים (Howe et al., 2014b). בנוגע למגדר, בקרב בוגרים לא נמצאו הבדלים בין המגדרים במידת הסיוע והשמירה על הרשת החברתית התומכת המתקיימת בין האחים (Eriksen & Gerstel, 2002). אולם, לצד גילויי האמפתיה קיימים גם גילויי יריבות בעקבות תחרות על משאבי ההורים, שבאופן טבעי מוגבלים (Kramer, 2018; Trivers, 1974). הדבר בולט במיוחד בקרב ילדים ובצמוד ללידת אח או אחות חדשים, מאחר שתינוק חדש שנוסף למשפחה יוצר שינוי בהיקף תשומת הלב ובדפוס ההתקשרות של ההורים, ובמיוחד של האם. מצב זה עשוי לאתגר את האח הבוגר וליצור התנהגות בעייתית העלולה להשליך גם על טיב הקשר שלו עם אחיו הצעיר (Volling et al., 2021). עוצמת האתגר משתנה בהתאם למשתנים כמו פערי גיל ומגדר ומשתנים אישיותיים פנימיים, כגון טמפרמנט ויכולת ויסות רגשי. ליכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר משקל מכריע ביכולתו לעכב התנהגות שלילית לנוכח גילויי חיבה של ההורים כלפי התינוק (Volling et al., 2002).

לגבי ילדים צעירים קיים במחקר מידע מועט יחסית. במחקר זה נבדקו ילדים שגילם פחות מחמש ולהם אח קטן – תינוק או פעוט. פער גילים זה מעמיד את האח הבוגר בפני אתגר משמעותי לנוכח התחרות הקיימת באופן טבעי על תשומת הלב של ההורים, וזאת כאשר יכולת הוויסות הרגשי שלו עודה בתהליך הבשלה (Savina, 2021). לאור זאת, ייתכן שיכולת ויסות רגשי נמוכה של האח הבוגר תגביר את היריבות בינו לבין האח הצעיר. מנגד, ייתכן כי ילדים בגיל הרך יטו פחות לערער על סמכות ההורים, המצפים מהם להתנהגות אמפתית (Myers & Bjorklund, 2018), והדבר ירסן את יריבותם. לנוכח קיומם של נתיבים פוטנציאליים שונים בהתנהגות ולנוכח השפעתה המשמעותית של יכולת הוויסות הרגשי על טיב היחסים בין אחים, מטרת המחקר הנוכחי היא לבחון את השפעת יכולת הוויסות הרגשי ואת השפעת גיל האחים ופערי הגיל ביניהם על טיב יחסיהם, הבא לידי ביטוי בהתנהגות האח הבוגר כלפי אחיו הפעוט.

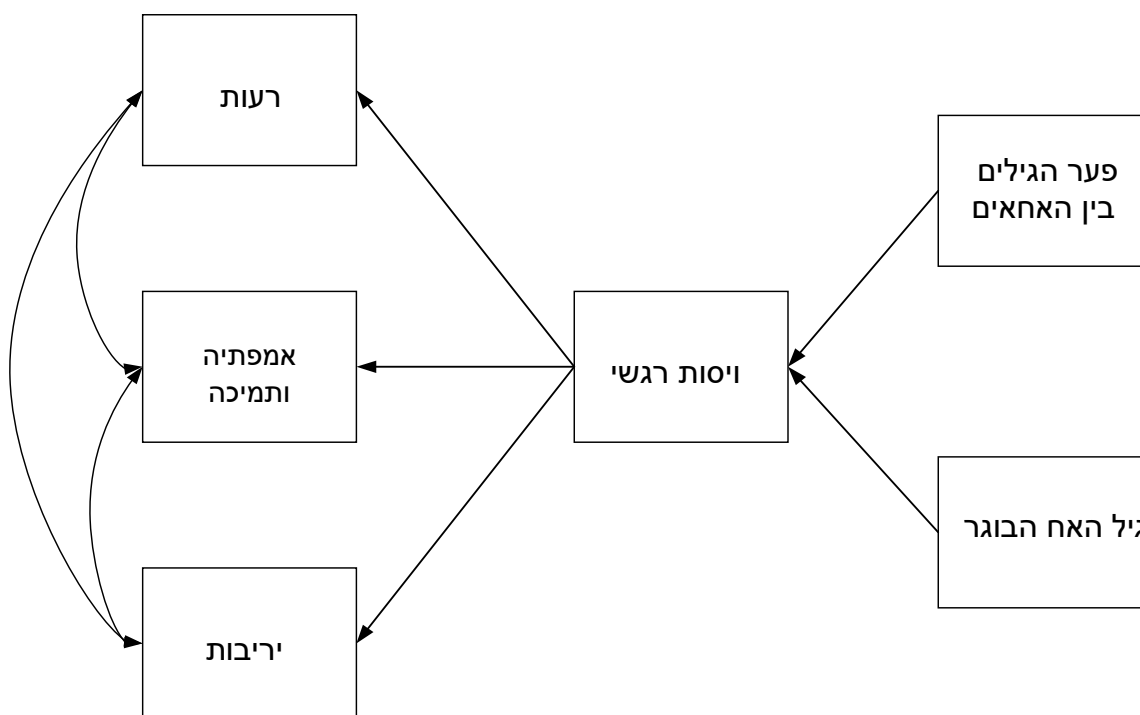
שאלות המחקר

1. האם ניתן לנבא את טיב היחסים בין האחים על פי יכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר ועל פי גורמים נוספים כמו גיל האחים ופערי הגילים ביניהם?
2. האם הגילים והפערי ביניהם קשורים באופן ישיר לטיב היחסים בין האחים, או שיכולת הוויסות הרגשי היא גורם המתווך בין גיל האחים לטיב היחסים ביניהם?

השערות המחקר

1. טיב היחסים בין האחים יאופיין באמביוולנטיות. כלומר, היחסים בין האחים יאופיינו בו בזמן בהתנהגויות חיוביות המבטאות אמפתיה ורעות ובהתנהגויות שליליות המבטאות יריבות. לפיכך, נצפה למתאם חיובי בין התנהגויות המבטאות רעות, אמפתיה ותמיכה להתנהגויות המבטאות יריבות. השערה זו נסמכת על טענות במחקר (Dunn & Kendrick, 1982; McGuire et al., 1996) שעל פיהן קיימים יחסים אמביוולנטיים בין אחים והם מייצגים מצב טבעי.

2. יכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר היא גורם מרכזי הקשור באופן ישיר לטיב היחסים בין האחים. ככל שיכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר טובה יותר, כך היחסים בין האחים יהיו חיוביים יותר ויתבטאו ביותר גילויים של רעות, אמפתיה ותמיכה ובפחות גילויי יריבות.
 3. גילו של האח הבוגר יהיה גורם שיעצב את טיב היחסים בין האחים, בתיווך יכולת הוויסות הרגשי. כלומר, ככל שיעלה גילו של האח הבוגר, כך תשתפר יכולת הוויסות הרגשי שלו והוא ייטה לבטא יחס חיובי של רעות, אמפתיה ותמיכה ויצמצם את גילויי היריבות.
 4. גילו של האח הצעיר אף הוא ימצא כגורם שמעצב את טיב היחסים בין האחים. ככל שגילו של האח הצעיר יהיה גבוה יותר, תקטן יכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר עקב תחרות צמודה על המשאבים ההוריים. הדבר יתבטא בהגברת היריבות מצד האח הבוגר.
 5. פערי הגיל יעמדו ביחס חיובי ליכולת הוויסות. כלומר, ככל שהפער בין גיל האחים יהיה קטן יותר, כך תקטן יכולת הוויסות הרגשי והיחסים יתאפיינו במידה בולטת של יריבות.
- הקשרים המרכזיים המצופים בין המשתנים מתוארים במודל התיאורטי להלן.

תרשים 1: מודל נתיבים תיאורטי המציג את הקשרים הישירים והעקיפים המצופים בין גיל האחים ליכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר ולטיב היחסים בין האחים

שיטת המחקר

המשתתפים והליך המחקר

המחקר הנוכחי החל במהלך מגפת קורונה בשנים 2021–2022. המחקר הוגש לרשות המחקר במוסד שבו עובדת החוקרת הראשית כדי לקבל את אישור ועדת האתיקה ועם קבלת האישור יצא המחקר אל הפועל. עם זאת, התכנון המקורי היה להגיע לביקורי בית אצל המשפחות המשתתפות בו ולערוך תצפיות על אינטראקציות בין אחים. אולם, ההורים הביעו דאגה לנוכח ביקורי בית בזמן מגפת קורונה, ולכן הוחלט לבצע איסוף נתונים מוקפד בעזרת שאלונים שמולאו באופן מקוון, באמצעות יישומון Google Forms. תחילה פנו החוקרים למשפחות פוטנציאליות שאיתרו דרך מעונות-היום, באמצעות המדיה החברתית (Facebook; WhatsApp) ובדגימה מזדמנת באמצעות פנייה ישירה להורים בגני שעשועים ועוד. במחקר השתתפו משפחות שבהן זוג אחים, הבוגר (51% בנים) בן 3.0 עד 4.6 שנים ($M = 3.71, SD = 0.51$) והצעיר (57% בנים) בן 0.6 עד 2.6 שנים ($M = 1.35, SD = 0.65$). הפער הממוצע בין גילי האחים היה 2.36 ($SD = 0.72$). למשפחות שנמצאו מתאימות להשתתפות במחקר הוסברה מטרתו, ואלו שהביעו את הסכמתן להשתתפות בו נשלח כתב הסכמה מדעת להשתתפות במחקר בצירוף שאלון המחקר בדואר אלקטרוני. לאחר שליחת השאלון יצר אחד מהחוקרים קשר טלפוני עם המשפחות כדי לוודא את קבלתו. הובהר להורים כי ממלא השאלון צריך להיות המטפל העיקרי בילדים, שמכיר אותם היטב. צוין בפניהם גם שלא קיימות תשובות נכונות או לא נכונות לשאלות בשאלון, ושכוונת המחקר לאפיין את התנהגותם של הילדים הנדגמים במהלך חיי היום-יום השגרתיים. כמו כן, הובהר להורים שההשתתפות במחקר נעשית על בסיס רצון חופשי בלבד. במסגרת זו הובטחה להם שמירה על אנונימיות ועל חיסיון פרטיהם האישיים וכן ניתנה להם האפשרות לפרוש מהמחקר בכל שלב ומכל סיבה. מהלך זה הוביל לגיוס של 85 משפחות הכוללות זוג הורים ולפחות שני ילדים בגיל הרך. ב-60% מהמשפחות שנדגמו היו שני ילדים בעת איסוף הנתונים, ב-32% מהמשפחות שנדגמו היו שלושה ילדים וב-8% מהמשפחות היו יותר משלושה ילדים. הרוב המוחלט של המשיבים לשאלונים, 92.9%, היו אימהות ($N = 79$). גילם של כמחצית מההורים שהשתתפו במחקר נע בין

31 ל-35 (50.6%), וגילם של כחמישית מתוכם נע בין 36 ל-40 (21.2%). רובם המוחלט של משתתפי המחקר היו יהודים (98.8%), רובם ילידי ישראל (77.6%) החיים בסביבה עירונית (68.2%). לשני שלישי מההורים המשתתפים במחקר יש תואר אקדמי (64.7%) ומצבם הסוציו-אקונומי בינוני (30.6%) או בינוני-גבוה (37.6%).

כלי המחקר

1. יכולת הוויסות הרגשי

יכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר נבחנה באמצעות השאלון של מאייר ואחרים (Meyer et al., 2014). השאלון כלל 12 היגדים אשר בוחנים את יכולתו של הילד, לפי הערכת ההורים, לווסת את רגשותיו במהלך התמודדות עם אירוע מתסכל באמצעות בקשת עזרה או הפניית הקשב מהאירוע. לדוגמה, "כאשר מתעוררת בעיה הילד מחפש אחר עזרה" או "בעקבות אירוע או תקרית ילדך נוטה לחשוב על דברים אחרים". סולם התשובות לשאלון זה הוא סולם מסוג ליקרט בן 7 דרגות, מ-1 (בכלל לא מסכים) ועד 7 (מסכים מאוד). מהימנות אלפא קרונברך לשאלון נמצאה נמוכה יחסית. לאור זאת, נבחרו למדד רק חמישה היגדים (3, 4, 5, 7, 9), שהתכנסו בניתוח גורמים בשיטת Principal Component Analysis למדד אחד המסביר 59% מהשונות בין הפריטים ($Eigenvalue = 2.91$), עם טעינות פריטים שנעה בין 0.61 ל-0.84. ומהימנות אלפא קרונברך של $\alpha = 0.81$. ציון מדד הוויסות הרגשי נע בין 1 ל-7. ככל שערך הציון גבוה יותר, כך יכולת הוויסות הרגשי בהתמודדות עם קושי טובה יותר. מהימנות מחקרים קודמים הייתה $\alpha = 0.70$.

2. טיב הקשרים בין האחים

טיב הקשרים בין האחים נבחן בעזרת שאלון SIB (The Sibling Inventory of Behavior) שפיתחו וולינג ובלנדון (Volling & Blandon, 2003) על בסיס הכלי המקורי של שפר ואדגרטון (Schaefer & Edgerton, 1981). השאלון הותאם למחקר הנוכחי מבחינת ניסוח ההיגדים כך שיתייחסו להתנהגות האח הבוגר כלפי אחיו הצעיר. לדוגמה, בשאלון המקורי נכלל ההיגד: "Blames when something goes wrong" ולצורך המחקר הנוכחי נכתב: "מאשים את האח

הצעיר כאשר משהו משתבש". השאלון כולל 32 היגדים שונים שעל ההורה לדרג את נכונותם כלפי ילדיו בסולם ליקרט, בין 1 (אף פעם) ל-5 (תמיד). השאלות מתייחסות לשישה מאפיינים התנהגותיים שונים היכולים להתקיים בין אחים: 1. הפגנת חברות וידידות, לדוגמה, "משתף את אחיו הצעיר במשחקים", או "מתייחס לאחיו הצעיר כחבר טוב"; 2. אמפתיה, לדוגמה "שמח כאשר צופה בהתקדמותו של אחיו הצעיר", או "מנסה לנחם את אחיו הצעיר כאשר הוא נראה מודאג או עצוב"; 3. ליווי והדרכה, לדוגמה "מלמד את אחיו הצעיר כישורים חדשים", או "מנסה ללמד את אחיו הצעיר כיצד להתנהג"; 4. יריבות, לדוגמה "מלשין על אחיו הצעיר", או "מקנא באחיו הצעיר"; 5. אגרסיביות, לדוגמה, "מקניט ומציק לאחיו הצעיר", או "רב ומתווכח עם אחיו הצעיר"; 6. הימנעות, לדוגמה, "מתבייש באחיו הצעיר", או "מתרחק מאחיו הצעיר ככל האפשר".

ניתוח גורמים מגשש (Principal Component Analysis עם Rotation Varimax) אשר בוצע במחקר הנוכחי הצביע על התכנסות הפריטים לשלושה ממדים מובחנים, המתקפים ברובם את החלוקה המבנית המקורית של השאלון. שלושת הפקטורים מסבירים יחד 61% מהשונות בין הפריטים (ראו לוח 1). הממדים שהתקבלו הם: רעות, אמפתיה ותמיכה ויריבות ואגרסיביות. יתר הממדים לא קיבלו תיקוף מבני במדגם המחקר הנוכחי ולכן כמה פריטים הושמטו או אוחדו עם פריטים אחרים לכדי מדד אחד.

לוח 1: תוצאות ניתוח גורמים מגשש בשיטת Principal Component Analysis עם
Rotation Varimax לשאלון Sibling Inventory of Behavior (SIB)

הפריט ¹	תוכן השאלה	רעות	אמפתיה	יריבות ואגרסיביות
		3.49	5.39	16.44
Eigenvalues				
27	מכה את האח הצעיר	.19	-.11	.80
26	פוגע ברגשות האח הצעיר	.20	-.28	.79
21	מתחרה מאוד באח הצעיר	.04	-.05	.76
22	מתלונן על האח הצעיר	.17	.06	.75
25	רב ומתווכח עם האח הצעיר	.07	-.28	.73
19	מנצל את האח הצעיר	.03	-.08	.71
23	מקניט או מציק לאח הצעיר	.15	-.18	.70
18	מחטט ורוצה לדעת הכול על האח הצעיר	-.16	.27	.69
24	כועס על האח הצעיר	.11	.00	.67
20	מאשים את האח הצעיר כאשר משהו משתבש	.01	.19	.66
12	מלמד את האח הצעיר כישורים חדשים	.06	.85	-.06
11	מנסה לנחם את האח הצעיר כשהוא נראה עצוב או מודאג	.11	.80	-.06
13	מסייע לאח הצעיר להתמודד עם מצב חדש	.25	.79	.01
10	מראה אכפתיות לגבי שלומו ואושרו של האח הצעיר	.21	.77	-.21
16	מלשין על האח הצעיר	.21	.73	.07
14	שומר ומשגיח על האח הצעיר	.26	.73	.06
9	מראה אמפתיה כאשר האח הצעיר מתקשה	.24	.72	-.24
15	מנסה ללמד את האח הצעיר כיצד להתנהג	.33	.68	-.07
3	נהנה עם האח הצעיר במשחק בתוך הבית	.86	.16	.14
5	עושה תוכניות וכולל בהן את האח הצעיר	.74	.23	.18
6	משתף את האח הצעיר בסודות	.71	.40	-.06
4	מתייחס לאח הצעיר כחבר טוב	.67	.31	.07
8	רוצה שהאח הצעיר יצליח	.59	.18	.30
7	שמח כאשר צופה בהתקדמות של האח הצעיר	.50	.45	.14
% שונות מוסברת		13.98	21.58	25.77
α קרונברך		.84	.92	.92

¹ פריטים מס' 1, 2, 17, 28, 29, 30, 31, 32 הושמטו מהשאלון כי לא התכנסו לאף פקטור בצורה משביעת רצון.

ניתוח הנתונים

ניתוח הנתונים בוצע בשלושה חלקים. תחילה חושבו מתאמי פירסון בין משתני המחקר במטרה לבחון את הקשרים בין שלושת ממדי ההתנהגות של האח הבוגר כלפי אחיו הפעוט. מתאמי פירסון נוספים חושבו במטרה לבדוק את הקשרים בין מגדר האח הבוגר וגילו, גיל הפעוט, הפער בין גיל האחים ויכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר לבין כל אחד מממדי ההתנהגות של האח הבוגר כלפי אחיו הפעוט. בהמשך בוצעה רגרסיה ליניארית היררכית בשני צעדים. בצעד ראשון הוכנס למודל גיל האחים. יש לציין, כי משתנה המגדר של הפעוט ושל אחיו הצעיר לא נכנס למודל כי לא נמצאו קשרים בין משתנים אלו למשתני המחקר האחרים בניתוח המתאמים המקדים. יתר על כן, כדי למנוע מצב של מולטיקוליניאריות בעקבות מתאם חזק שהתקבל בין גיל הפעוט לפער בין גילי האחים ($r = .76, p < .001$) הוחלט לכלול במודל את רק את גיל האחים, ללא הפער ביניהם. בצעד השני הוכנס המשתנה הפנימי – יכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר – לניבוי כל אחד מממדי ההתנהגות של האח הבוגר כלפי אחיו הצעיר בנפרד. יש לציין, כי לא נמצא כל איום של מולטיקוליניאריות בין משתנה הוויסות הרגשי של האח הבוגר למשתני המחקר הבלתי תלויים האחרים, $VIF < 1.06$. לבסוף, במטרה לבחון את התפקיד המתווך של יכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר בקשר שבין גיל האחים ליחסיהם, נבחנה התרומה של גיל האחים ליחסים ביניהם דרך היכולת לוויסות רגשי של האח הבוגר, באמצעות ניתוח משוואות מבניות (SEM – structural equation modeling) בעזרת תוכנת AMOS 25. לשם מדידת מקדמי הרגרסיה ושגיאות מדידה השתמשו החוקרים במודל לא מוגבל, עם אומדנים בעלי סבירות מקסימלית להתאמה בין המודל התיאורטי למודל האמפירי (ML – likelihood maximum). מידת ההתאמה בין המודל התיאורטי למודל האמפירי תאושש אם מדדי ההתאמה NFI ו-CFI יהיו גדולים מ-0.95, RMSEA יהיה קטן מ-0.05, יחס ה-chi-square/df יהיה קטן מ-3.0 והמודל לא יהיה מובהק (Bollen & Curran, 2006).

ממצאים

מתאמי פירסון בין משתני המחקר

מעיון במתאמי פירסון, המוצגים להלן בלוח 2, עולה כי קיימים מתאמים חיוביים מובהקים בין גיל הפעוט ויכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר לבין ממד הרעות בהתנהגותו של הבוגר כלפי הצעיר. עוד נמצא מתאם חיובי ומובהק בין גיל הפעוט לבין ממד היריבות בהתנהגות האח הבוגר כלפיו. בין פער הגילים בין האחים לבין ממד הרעות וממד היריבות בהתנהגות האח הבוגר כלפי אחיו הפעוט נמצא מתאם שלילי מובהק. יתר על כן, כשנבדקו הקשרים בין ממדי ההתנהגות של האח הבוגר כלפי אחיו הפעוט לבין עצמם נמצאו קשרים חיוביים ומובהקים בין הממדים אמפתיה ותמיכה ויריבות לבין ממד הרעות. לפיכך, ניתן לומר כי ככל שעולה גיל הפעוט והפער בין גיל האחים מצטמצם, כך עולות הן היריבות הן הרעות בהתנהגות האח הבוגר כלפי אחיו הפעוט. עוד נמצא, בהתאם להשערת המחקר השנייה, כי ככל שעולה יכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר כך עולה ממד הרעות בהתנהגותו.

לוח 2: מתאמי פירסון בין ממדי ההתנהגות של האח הבוגר כלפי אחיו הפעוט, יכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר, גיל האחים והמגדרים שלהם

	1	2	3	4	5	6	7	8
1. רעות	1.00							
2. אמפתיה ותמיכה	.56***	1.00						
3. יריבות	.24*	-.11	1.00					
4. ויסות רגשי	.26*	.21	-.08	1.00				
5. גיל הפעוט	.30**	-.10	.47***	-.04	1.00			
6. גיל האח הבוגר	.00	-.08	.01	-.03	.24*	1.00		
7. פער הגילים	-.27*	.04	-.42**	.01	-.73***	.49***	1.00	
8. מגדר הפעוט ^a	-.13	.08	-.05	-.06	.00	-.09	-.01	1.00
9. מגדר האח הבוגר ^a	-.18	-.13	-.08	-.10	.07	-.10	-.13	.18

$N = 85$. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

^a משתנה דמי: 0=בת; 1=בן.

ניתוחי רגרסיה

1. ניבוי יחסי רעות

מתוצאות ניתוח הצעד השני ברגרסיה הליניארית ההיררכית עולה כי ניתן לנבא באופן מובהק, $F(3, 81) = 5.52, p = .002$, ולהסביר 17% מהשונות ביחסי הרעות בין האחים באמצעות גילם והיכולת לוויסות רגשי של האח הבוגר. גיל האח הפעוט נמצא בקשר ישיר, חיובי ומובהק עם יחסי הרעות בין האחים. זאת ועוד, היכולת לוויסות רגשי של האח הבוגר, אשר הוכנסה למודל בצעד השני, נמצאה כמוסיפה תרומה חיובית ומובהקת של 7% שונות מוסברת להסבר יחסי הרעות בין האחים. כלומר, ניתן לומר כי ככל שגיל הפעוט עולה וככל שיכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר עולה, כך התנהגות האח הבוגר כלפי אחיו הפעוט מאופיינת יותר ביחסי רעות (ראו לוח 3).

2. ניבוי יחסי אמפתיה ותמיכה

תוצאות הרגרסיה לגבי יכולת ניבוי אמפתיה ותמיכה בין האחים העלתה היעדר ממצאים מובהקים, הן בצעד הראשון, $F(2, 82) = 0.54, p = .583$, הן בצעד השני, $F(3, 81) = 1.55, p = .208$. אפשר לומר, אם כן, כי גיל האחים והיכולת לוויסות רגשי של האח הבוגר לא נמצאו מסבירים באופן מובהק את השונות בהתנהגות המאופיינת באמפתיה ותמיכה של האח הבוגר כלפי אחיו הפעוט.

3. ניבוי יחסי יריבות

מתוצאות ניתוח הצעד השני ברגרסיה הליניארית ההיררכית עולה כי ניתן לנבא באופן מובהק, $F(3, 81) = 8.50, p < .001$, 24% מהשונות ביחסי היריבות בין האחים באמצעות גיל האחים ויכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר. גיל הפעוט נמצא תורם באופן חיובי ומובהק להסבר יחסי היריבות בין האחים. אולם יכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר, אשר הוכנסה למודל בצעד השני, לא הוסיפה תרומה שולית מובהקת להסבר השונות ביחסי היריבות. תוצאות ניתוח זה העלו כי ככל שגיל הפעוט בוגר יותר, כך עולה היריבות שמפגין כלפיו האח הבוגר (ראו לוח 3).

לוח 3: ניתוח רגרסיה מרובה לטיב היחסים בין האחים

יריבות						אמפתיה ותמיכה						רעות							
מודל 2			מודל 1			מודל 2			מודל 1			מודל 2			מודל 1				
<i>t</i>	β	<i>b</i>	<i>t</i>	β	<i>b</i>	<i>t</i>	β	<i>b</i>	<i>t</i>	β	<i>b</i>	<i>t</i>	β	<i>b</i>	<i>t</i>	β	<i>b</i>		
צעד 1: גיל האחים																			
4.99***	.50	0.69	5.03***	.50	0.69	-	-.08	-	-	-.08	-	3.15**	.33	0.38	2.97**	.32	0.38	גיל האח הצעיר	
						0.74		0.10	0.78	.09	-0.11								
-1.10	-	-	-1.09	-.11	-	-	-.05	-	-	-	-0.09	-0.65	-	-0.10	-0.68	-	-0.11	גיל האח הבוגר	
	.11	0.19			0.19	0.46		0.08	0.49	.05			.07			.07			
צעד 2: ויסות רגשי																			
-0.05	-	-	-	-	-	1.88	.20	0.15	-	-	-	2.60**	.27	0.19	-	-	-	ויסות רגשי	
	.62	0.06																	
						0.05						.17						<i>R</i> ²	
						1.55						5.52**						<i>F</i>	
						0.04						.07						ΔR^2	
						3.53						7.11**						<i>F</i> for ΔR^2	
.24						.24						.10							
8.50***						12.65***						4.40*							
.00						-						-							
0.39						-						-							

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p \leq .001$.

β = מקדמי רגרסיה מתוקננים.

ניתוח נתיבים

תוצאות הניתוח הצביעו על התאמה גבוהה בין המודל התיאורטי המוצע בבסיס המחקר הנוכחי למודל האמפירי שהתקבל, על פי כל כל מדדי ההתאמה שנבחרו ($\chi^2 = 4.35$, $df = 15$, $\chi^2/df = 0.73$, $p = .629$, $NFI = .904$, $CFI = 1.00$, $RMSEA = .000$). בתרשים 2 להלן מוצגים מקדמי הרגרסיה והקשרים הישירים והעקיפים שהתקבלו בין משתני המחקר. מהעיון בתרשים עולים הממצאים הבאים:

1. יחסי רעות

גיל האח הצעיר והיכולת של האח הבוגר לווסת את רגשותיו נמצאו תורמים ישירות באופן חיובי ומובהק ליחסי הרעות בין האחים, $\beta = .43$, $p = .003$; $\beta = .30$, $p = .033$. בהתאמה. אולם, גיל האח הבוגר נמצא תורם בעקיפין באופן שלילי ליחסי הרעות בין האחים, דרך תרומתו השלילית והמובהקת ליכולת של האח הבוגר לווסת את רגשותיו, $\beta = -.40$, $p = .025$. לפיכך, ניתן לומר שככל שעולה גיל הפעוט ועולה היכולת של האח הבוגר לווסת את רגשותיו, כך יחסי האחים מאופיינים יותר ביחסי רעות. אולם, במקביל, ככל שגיל האח הבוגר עולה כך יורדת יכולתו לווסת את רגשותיו, וירידה זו נמצאה קשורה לירידה בהתנהגות המשקפת יחסי רעות בין האחים.

2. אמפתיה ותמיכה

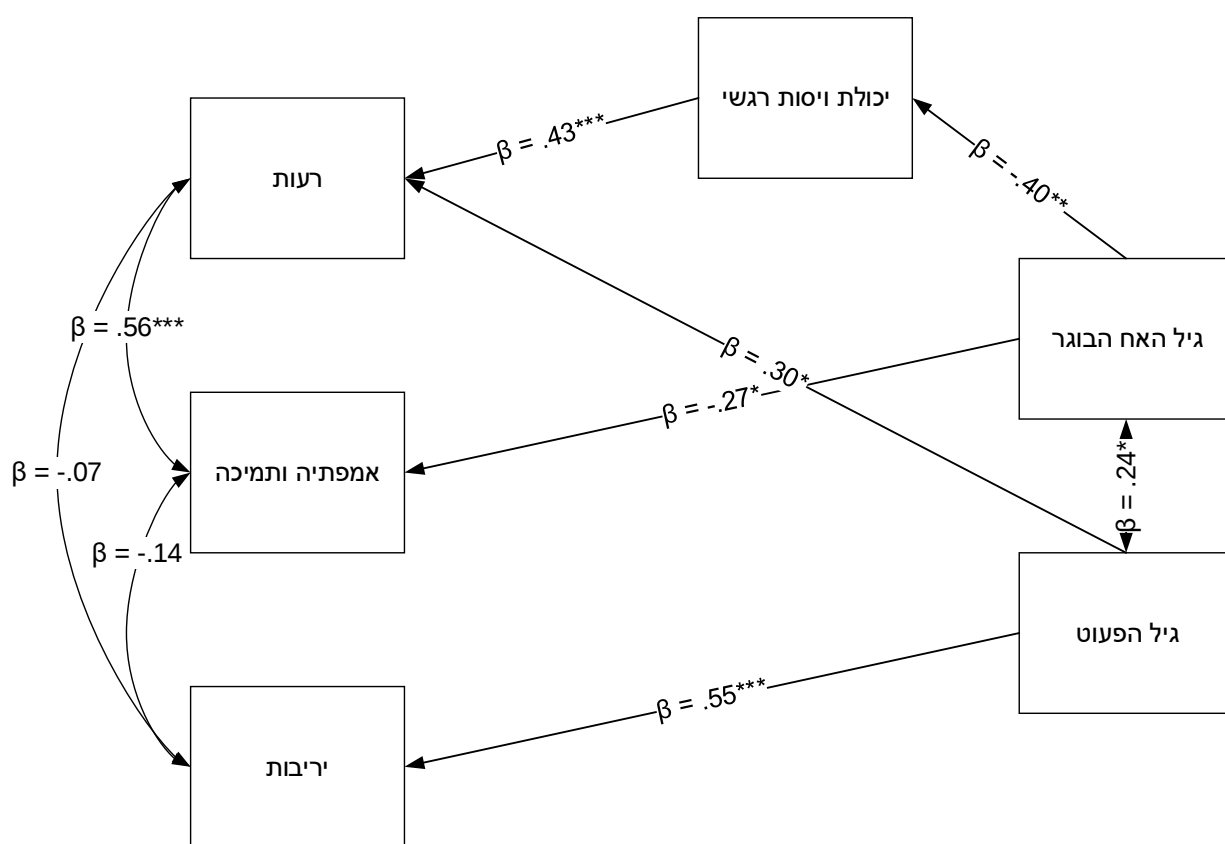
גיל האח הבוגר נמצא תורם ישירות, באופן שלילי ומובהק, ליחסי האמפתיה והתמיכה של האח הבוגר כלפי האח הפעוט, $\beta = -.27$, $p = .091$. ניתן לומר, כי ככל שגיל האח הבוגר עולה כך יורדת התנהגותו המאופיינת באמפתיה ותמיכה כלפי אחיו הפעוט.

3. יריבות

גיל הפעוט נמצא תורם ישירות, באופן חיובי ומובהק, ליחסי היריבות בין האחים, $\beta = .55$, $p < .001$. מכך אפשר להסיק כי ככל שגיל הפעוט עולה כך התנהגות האח הבוגר מאופיינת ביותר ביריבות כלפיו.

סיכום הקשרים שהתקבלו בין משתני המחקר מראה כי קיים קשר ליניארי, חיובי ומובהק בין התנהגויות המבטאות רעות להתנהגויות המבטאות אמפתיה ותמיכה, וכאשר קשר זה מתקיים הקשר החיובי החלש

שהתקבל מניתוח המתאמים בין הממדים נחלש ואינו מובהק. בנוגע לגיל האחים וליכולת הוויסות הרגשי, מהממצאים עלה כי יכולת הוויסות של האח הבוגר תורמת באופן חיובי ליחסי הרעות בין האחים. אולם, ככל שגיל האח הבוגר עולה כך יורדת היכולת שלו לוויסות רגשי, ובהמשך נפגעים גם יחסי הרעות בין האחים. גיל הפעוט אף הוא מדד שנמצא בקשר חיובי הן עם יחסי הרעות, הן עם יחסי היריבות בין האחים. בדומה לכך, נמצא מתאם שלילי בין הפער בין גיל האחים לבין יחסי הרעות ויחסי היריבות ביניהם. ככל שקטן הפער בין הגילים כך היחסים מאופיינים ביותר רעות ובייחוד ביותר יריבות.

* $p < .10$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

תרשים 2: מודל אמפירי המציג את הקשרים הישירים והעקיפים בין גיל האחים ויכולת הוויסות הרגשי של האח הבוגר להסבר היחסים בין האחים

דיון ומסקנות

נושא היחסים בין אחים מעסיק הורים, אנשי חינוך, פסיכולוגים ועוד. היחסים בין האחים משפיעים על איכות חיי המשפחה ומעצבים את תחושת הרווחה הרגשית של ילדיה לאורך חייהם הצעירים והבוגרים ואף את התפתחותם בכל המישורים (Volling et al., 2021). מטרת המחקר הנוכחי הייתה להתמקד במערכות יחסים בגיל הילדות המוקדמת, במשפחות שבהן אח בוגר שגילו פחות מחמש שנים ולו אח פעוט, ולבחון שתי שאלות מחקר מרכזיות: האם יכולת הוויסות הרגשית, גילי האחים והפער ביניהם משפיעים על טיב היחסים בין האחים? והאם הגילים והפער ביניהם קשורים באופן ישיר לטיב היחסים או שיכולת הוויסות הרגשית היא גורם מתווך? מניתוח הממצאים עלה כי קיים קשר ליניארי חיובי בין מידת הרעות והידידות שמפגין אח בוגר כלפי אחיו הפעוט לבין מידת היריבות והאגרסיביות שהוא מפגין כלפיו. כלומר, ככל שהאחים מראים יותר חיבה זה כלפי זה הם מראים גם יותר יריבות. ממצא זה תומך בטענה של מחקרים מוקדמים (Dunn & Kendrick, 1982; McGuire et al., 1996), שלפיה במציאות היום-יומית טיב היחסים בין אחים הוא אמביוולנטי, וכולל רמות גבוהות של חום ואהבה לצד רמות גבוהות של יריבות. ממצאי המחקר מדגישים במידה רבה עד כמה יחסים בין אחים יכולים להיות טעונים רגשית. אפשר לראות זאת גם בממצאי המחקר הנוכחי, שמראים את קיומם של קשרים מובהקים בין הגילים והפערים ביניהם הן לדפוס התנהגות חיובי (רעות) הן לדפוס שלילי (יריבות). כלומר, עליונותם של האחים הבוגרים ביחסי הכוחות וגילם של אחיהם הצעירים אינם מונעים מהם לבטא יחס חיובי וגם יחס שלילי. שאלות המחקר התייחסו להשפעות של יכולת הוויסות הרגשית, הגיל ופערי הגיל על טיב היחסים בין האחים. ההשערה הייתה כי יכולת הוויסות הרגשית תהיה גורם מתווך בין גילי האחים והפערים ביניהם לבין טיב היחסים. כלומר, ככל שיכולת הוויסות תהיה טובה יותר, כך יראה האח הבוגר יחסי רעות לאחיו הצעיר ממנו. נוסף על כך, ככל שגילו של האח הצעיר יהיה גבוה יותר כך היחסים יתאפיינו יותר ביריבות. זאת ועוד, יחסי רעות יתחזקו ככל שיעלה גילו של האח הבוגר וככל שפערי הגיל יהיו גדולים יותר. מהממצאים ניתן לראות כי באופן כללי יכולת ויסות גבוהה תורמת ליחסים חיוביים בין האחים. ידוע כי המערכת המשפחתית חושפת פעוטות, ילדים ובוגרים למצבים מאתגרים ולתסכול. לדוגמה, סלע המחלוקת הנפוץ

ביותר והחוצה גילים אשר קיים בקרב אחים הוא היכולת לחלוק מרחב משותף, חפצים, משחקים ועוד (Myers & Bjorklund, 2018). נוספים לכך אירועים שונים בשגרת המשפחה המאתגרים ילדים בגיל הרך מבחינה רגשית, כמו הפרה של כללים בידי אחד האחים (McGuire et al., 2000), מאבק על תשומת לב מההורים (Hart, 2018), שינוי בדינמיקה המוכרת בין ההורים והילד מסיבות שונות (מחלה של אחד האחים, הולדת אח וכדומה, Teti et al., 1996; Volling et al., 2021) ועוד. ילדים עם יכולת ויסות רגשי טובה יכולים להשתמש בכלים שונים העומדים לרשותם, כמו ביטוי מילולי של תסכול, הסטת הקשב ממקור הקושי, פנייה לאחד ההורים לסיוע וכדומה, כדי להתמודד עם מצבי קושי ותסכול. אסטרטגיות אלה מונעות את האלימות בין האחים, שהיא דרך ביטוי ידועה לקיומו של קונפליקט, ובכך מקדמות את היחסים החיוביים ביניהם (Myers & Bjorklund, 2018). ממצא זה מחזק ממצאי מחקרים קודמים שאף הם העידו כי יכולת ויסות רגשי טובה קשורה ליחסים חיוביים בין אחים (Kramer, 2014; Volling et al., 2002). עם זאת, ממצאי המחקר מראים כי יכולת הוויסות אינה ממלאת תפקיד ממתן ביחסים בן האחים כאשר פער הגילים ביניהם מצומצם וכאשר גילו של האח הצעיר גבוה יחסית. כאשר גילי האחים קרובים או שגילו של האח הקטן גבוה, מתקיים ככל הנראה מאבק על משאבי ההורים שמוביל ליחסי יריבות. ממצא מפתיע שעלה במחקר הנוכחי היה שעלייה בגילו של האח הבוגר גורמת לירידה ביכולת הוויסות הרגשי שלו, הגוררת פגיעה ביחסי הרעות בין האחים. ממצא זה אינו עומד בקנה אחד עם ההשערה שהועלתה, שלפיה יכולת הוויסות תשתפר עם העלייה בגיל האח הבוגר ובכך תוביל ליחסים חיוביים בין האחים. ידוע כי כניסתו של בן משפחה חדש, במיוחד תינוק חדש התלוי לחלוטין בהוריו, מחייבת שינוי של חלוקת המשאבים ההוריים. למשל, ההורים משקיעים מאמצים ניכרים כדי להתמודד עם היעדר סדרי אכילה ושינה קבועים של התינוק (Winstanley & Gattis, 2013). לטענת החוקרים (Kramer, 2018; Szabó et al., 2014), ההשקעה בתינוק החדש והירידה בתשומת הלב של ההורים נתפסות אצל האח הבוגר כבגידה והדבר מתבטא ברגשות של כעס ותגובות של יריבות. ייתכן שתחושת הבגידה תלך ותגבר ככל שיעלה גיל האח הבוגר, מפני שהוא חווה את מצב היעדר התחרות שלפני לידת אחיו לזמן ממושך יותר. ההופעה של מתחרה חדש מגבירה את הרגשות השליליים שכל הנראה אינם ממותנים על ידי יכולת

הוויסות הרגשי, שאמורה להיות במגמת שיפור בתקופת הילדות (Edossa et al., 2018). הסבר זה יכול להבהיר מדוע נמצא במחקר הנוכחי קשר בין העלייה בגיל האח הבוגר לירידה ביכולת הוויסות הרגשי שלו ולפגיעה במרקם היחסים החיוביים בין האחים. עם זאת, פער הגילים ממלא תפקיד משמעותי במיתון המטען הרגשי. במחקר הנוכחי נמצא כי ככל שפער הגילים בין האחים גדל כך יש ירידה במאפייני הרעות וגם במאפייני היריבות. כלומר, עוצמת הרגשות השליליים והחיוביים כאחד יורדת ככל שהפער בין גילי האחים מתרחב.

המלצות מעשיות

המחקר מצביע על המטען הרגשי הגבוה ועל האמביוולנטיות הכרוכים בהתנהגות אחים בוגרים בגיל הגן אל אחיהם הצעירים. רצוי שהורים יהיו מודעים לתופעה זו, הנחשבת טבעית, ויתמקדו בהקניית היכולת להבין את נקודת מבטו של האחר ובהקניית אסטרטגיות לפתרון בעיות בזמן מחלוקת. היריבות בין האחים היא ככל הנראה בלתי נמנעת, בעיקר בגיל הילדות שבו יש מאבק משמעותי על תשומת הלב של ההורים.

מגבלות המחקר והמלצות למחקרי המשך

למחקר הנוכחי כמה מגבלות. הראשונה היא הישענות על דיווחי ההורים. היה רצוי לבחון את מערכות היחסים בין האחים בפועל, בעזרת תצפיות במסגרת ביקורי בית ובאמצעות כלים נוספים, כגון ראיונות עם ההורים. רצוי היה לבחון לעומק באמצעות תצפיות גם את נושא ההתקשרות שמעצב את הקשר בין האחים. מומלץ שמחקרי המשך יבחנו את טיב ההתקשרות של הילד אל שני הוריו כדי להבין את האופן שבו טיב ההתקשרות אל כל אחד מהם משליך על טיב הקשר שלו עם אחיו. נוסף על כך, מומלץ לבחון את האינטראקציות השונות המתקיימות בין אחים לצד בחינת מבנה הסביבה וסוג הפעילויות שהם משתתפים בהן. לדוגמה, כדאי לבדוק אם קיימות פעילויות מסוימות המגבירות את השיתוף או המחלוקת בין האחים. נתיב זה יסייע להורים לבחור בחירות מושכלות בעת תכנון הפעילויות וארגון הסביבה, כך שיעודדו שיתוף פעולה בין אחים. כמו כן, מקום ההורים בוויסות ההתנהגות ומשקל מעורבותם במחלוקות ראוי למחקר

נוסף שיכול לשפוך אור על דרכי ההתערבות שניתן לגבש כדי למתן מחלוקות ויריבות בין אחים. יהיה מעניין גם לבחון את נקודת מבטם של הילדים על יחסם לאחיהם.

רשימת מקורות

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. (2021). דוח אוכלוסיה מספר 72.

<https://www.cbs.gov.il/he/publications/Pages/2021/72>

Ainsworth, M. D., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Erlbaum.

Benigno, J. P., & Farrar, M. J. (2012). Determinants of joint attention in young siblings' play. *Infant and Child Development*, 21(2), 160-174.

<https://doi.org/10.1002/icd.743>

Bollen, K. A., & Curran, P. J. (2006). Latent curve models: A structural equation perspective (Vol. 467). John Wiley & Sons.

Bowlby, J. (1973). Attachment and loss: Separation, anxiety and anger. *Attachment and Loss: Volume II: Separation, Anxiety and Anger* (pp. 1-429). The Hogarth Press and The Institute of Psycho-analysis.

Bradley, R. H. (2009). The Home environment. In M. H. Bornstein (Ed.), *The handbook of cultural developmental science: Part 2. Development in different places on earth* (pp. 505–530). Taylor & Francis.

Bridges, K., & Hoff, E. (2014). Older sibling influences on the language environment and language development of toddlers in bilingual homes. *Applied Psycholinguistics*, 35(2), 225-241. <https://doi.org/10.1017/S0142716412000379>

- Chronaki, G., Hadwin, J. A., Garner, M., Maurage, P., & Sonuga-Barke, E. J. (2015). The development of emotion recognition from facial expressions and non-linguistic vocalizations during childhood. *British Journal of Developmental Psychology*, 33(2), 218-236. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12075>
- Conger, K. J., & Kramer, L. (2010). Introduction to the special section: Perspectives on sibling relationships: Advancing child development research. *Child Development Perspectives*, 4(2), 69-71. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2010.00120.x>
- Dagan, O., & Sagi-Schwartz, A. (2018). Early attachment network with mother and father: An unsettled issue. *Child Development Perspectives*, 12(2), 115-121. <https://doi.org/10.1111/cdep.12272>
- Deng, Y., Chang, L., Yang, M., Huo, M., & Zhou, R. (2016). Gender differences in emotional response: Inconsistency between experience and expressivity. *Plos one*, 11(6), e0158666. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0158666>
- Dirks, M. A., Persram, R., Recchia, H. E., & Howe, N. (2015). Sibling relationships as sources of risk and resilience in the development and maintenance of internalizing and externalizing problems during childhood and adolescence. *Clinical Psychology Review*, 42, 145-155. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2015.07.003>
- Dunn, J., & Kendrick, C. (1982). *Siblings: Love, envy, and understanding*. Harvard University Press.
- Dunn, J., & Plomin, R. (1990). *Separate lives: Why siblings are so different*. Basic Books.
- Edossa, A. K., Schroeders, U., Weinert, S., & Artelt, C. (2018). The development of emotional and behavioral self-regulation and their effects on academic

- achievement in childhood. *International Journal of Behavioral Development*, 42(2), 192-202. <https://doi.org/10.1177/0165025416687412>
- Eriksen, S., & Gerstel, N. (2002). A labor of love or labor itself: Care work among adult brothers and sisters. *Journal of Family Issues*, 23(7), 836-856. <https://doi.org/10.1177/019251302236597>
- Flykt, A., Hörlin, T., Linder, F., Wennstig, A.-K., Sayeler, G., Hess, U., & Bänziger, T. (2021). Exploring emotion recognition and the understanding of others' unspoken thoughts and feelings when narrating self-experienced emotional events. *Journal of Nonverbal Behavior*. <https://doi.org/10.1007/s10919-020-00340-4>
- Galehouse, P., & Foley, M. (2021). Temperament and self-regulation. *Child and adolescent behavioral health: A resource for advanced practice psychiatric and primary care practitioners in nursing* (2nd ed. pp. 23-40). Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781119487593.ch2>
- Hart, S. L. (2018). Jealousy and attachment: Adaptations to threat posed by the birth of a sibling. *Evolutionary Behavioral Sciences*, 12(4), 263-275. <https://doi.org/10.1037/ebs0000102>
- Howe, N., Abuhatum, S., & Chang-Kredl, S. (2014a). "Everything's upside down. We'll call It Upside Down Valley!": Siblings' creative play themes, object use, and language during pretend play. *Early Education and Development*, 25(3), 381-398. <https://doi.org/10.1080/10409289.2013.773254>
- Howe, N., Ross, H. S., & Recchia, H. (2014b). Sibling relations in early and middle childhood. *The Wiley Blackwell handbook of childhood social development* (2nd ed. pp. 356-372). Wiley Blackwell.

- Kennedy, D. E., & Kramer, L. (2008). Improving emotion regulation and sibling relationship quality: The More Fun With Sisters and Brothers Program. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 57(5), 567-578. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2008.00523.x>
- Kim, C. Y., Fredman, S. J., & Teti, D. M. (2021). Quality of coparenting and infant–mother attachment: The mediating role of maternal emotional availability. *Journal of Family Psychology*, 35(7), 961-971. <https://doi.org/10.1037/fam0000846>
- Kobak, R., Zajac, K., & Madsen, S. (2016). Attachment disruptions, reparative processes, and psychopathology: Theoretical and clinical implications. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 25–39). The Guilford Press.
- Kolak, A. M., & Volling, B. L. (2011). Sibling jealousy in early childhood: Longitudinal links to sibling relationship quality. *Infant and Child Development*, 20(2), 213-226. <https://doi.org/10.1002/icd.690>
- Kramer, L. (2010). The essential ingredients of successful sibling relationships: An emerging framework for advancing theory and practice. *Child Development Perspectives*, 4(2), 80-86. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2010.00122.x>
- Kramer, L. (2014). Learning emotional understanding and emotion regulation through sibling interaction. *Early Education and Development*, 25(2), 160-184. <https://doi.org/10.1080/10409289.2014.838824>
- Kramer, L. (2018). "Will you stop saving the day? You're just the sidekick": Rivalry in young children's sibling relationships. In S. L. Hart & N. A. Jones (Eds.), *The psychology of rivalry* (pp. 71-111). Nova Science Publishers.

- McGuire, S., McHale, S. M., & Updegraff, K. (1996). Children's perceptions of the sibling relationship in middle childhood: Connections within and between family relationships. *Personal Relationships*, 3(3), 229-239.
<https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1996.tb00114.x>
- McGuire, S., Manke, B., Eftekhari, A., & Dunn, J. (2000). Children's perceptions of sibling conflict during middle childhood: Issues and sibling (dis) similarity. *Social Development*, 9(2), 173-190 .
- Meyer, S., Raikes, H. A., Virmani, E. A., Waters, S., & Thompson, R. A. (2014). Parent emotion representations and the socialization of emotion regulation in the family. *International Journal of Behavioral Development*, 38(2), 164-173.
- Mooya, H., Sichimba, F., & Bakermans-Kranenburg, M. (2016). Infant–mother and infant–sibling attachment in Zambia. *Attachment & Human Development*, 18(6), 618-635.
<https://doi.org/10.1080/14616734.2016.1235216>
- Murphy, T. P., McCurdy, K., Jehl, B., Rowan, M., & Larrimore, K. (2020). Jealousy behaviors in early childhood: Associations with attachment and temperament. *International Journal of Behavioral Development*, 44(3), 266-272.
<https://doi.org/10.1177/0165025419877974>
- Myers, A. J., & Bjorklund, D. F. (2018). An evolutionary perspective of rivalry in the family. In S. L. Hart & N. A. Jones (Eds.), *The psychology of rivalry* (pp. 1-35). Nova Science Publishers .
- Nigg, J. T. (2017). Annual research review: On the relations among self-regulation, self-control, executive functioning, effortful control, cognitive control, impulsivity, risk-

- taking, and inhibition for developmental psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(4), 361-383. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12675>
- O'Brien, K., Slaughter, V., & Peterson, C. C. (2011). Sibling influences on theory of mind development for children with ASD. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 52(6), 713-719. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2011.02389.x>
- Padilla-Walker, L. M., Harper, J. M., & Jensen, A. C. (2010). Self-regulation as a mediator between sibling relationship quality and early adolescents' positive and negative outcomes. *Journal of Family Psychology*, 24(4), 419-428. <https://doi.org/10.1037/a0020387>
- Pauli-Pott, U., Schloß, S., & Becker, K. (2018). Maternal responsiveness as a predictor of self-regulation development and attention-deficit/hyperactivity symptoms across preschool ages. *Child Psychiatry and Human Development*, 49(1), 42-52. <https://doi.org/10.1007/s10578-017-0726-z>
- Pike, A., & Oliver, B. R. (2017). Child behavior and sibling relationship quality: A cross-lagged analysis. *Journal of Family Psychology*, 31(2), 250. <https://doi.org/10.1037/fam0000248>
- Pons, F., Harris, P. L., & de Rosnay, M. (2004). Emotion comprehension between 3 and 11 years: Developmental periods and hierarchical organization. *European Journal of Developmental Psychology*, 1(2), 127-152. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0956-5>
- Prime, H., Pauker, S., Plamondon, A., Perlman, M., & Jenkins, J. (2014). Sibship size, sibling cognitive sensitivity, and children's receptive vocabulary. *Pediatrics*, 133(2), 394-401. <https://doi.org/10.1542/peds.2012-2874>

- Qian, G., Chen, X., Jiang, S., Guo, X., Tian, L., & Dou, G. (2020). Temperament and sibling relationships: The mediating effect of social competence and behavior. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01080-w>
- Salmon, C., & Hehman, J. (2015). Evolutionary perspectives on the nature of sibling conflict: the impact of sex, relatedness, and co-residence. *Evolutionary Psychological Science*, 1(2), 123-129 .
- Savina, E. (2021). Self-regulation in preschool and early elementary classrooms: Why it is important and how to promote it. *Early Childhood Education Journal*, 49(3), 493-501. <https://doi.org/10.1007/s10643-020-01094-w>
- Schaefer, E., & Edgerton, M. (1981). Description of the Sibling Inventory of Behavior. *Unpublished manuscript, Child Development Research Institute, University of North Carolina*.
- Smith, J., & Ross, H. (2007). Training parents to mediate sibling disputes affects children's negotiation and conflict understanding. *Child Development*, 78(3), 790-805. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01033.x>
- Song, J.-H., & Volling, B .L. (2015). Coparenting and children's temperament predict firstborns' cooperation in the care of an infant sibling. *Journal of Family Psychology*, 29(1), 130 .
- Stewart, R. B., & Marvin, R. S. (1984). Sibling relations: The role of conceptual perspective-taking in the ontogeny of sibling caregiving. *Child Development*, 1322-1332. <https://doi.org/10.2307/1130002>

- Strand, P. S., Downs, A., & Barbosa-Leiker, C. (2016). Does facial expression recognition provide a toehold for the development of emotion understanding? *Developmental Psychology*, 52(8), 1182. <https://doi.org/10.1037/dev0000144>
- Szabó, N., Dubas, J. S., & van Aken, M. A. G. (2014). Jealousy in firstborn toddlers within the context of the primary family triad. *Social Development*, 23(2), 325-339. <https://doi.org/10.1111/sode.12039>
- Teti, D. M., Sakin, J. W., Kucera, E., Corns, K. M., & Eiden, R. D. (1996). And baby makes four: Predictors of attachment security among preschool-age firstborns during the transition to siblinghood. *Child Development*, 67(2), 579-596.
- Trivers, R. L. (1974). Parent-offspring conflict. *Integrative and Comparative Biology*, 14(1), 249-264. <https://doi.org/10.1093/icb/14.1.249>
- Volling, B. L., & Belsky, J. (1992). The contribution of mother-child and father-child relationships to the quality of sibling interaction: A longitudinal study. *Child Development*, 63(5), 1209-1222.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1992.tb01690.x>
- Volling, B. L., & Blandon, A. Y. (2003). *Positive indicators of sibling relationship quality: Psychometric analyses of The Sibling Inventory of Behavior (SIB)*. Child Trend's Positive Outcomes Conference,
- Volling, B. L., McElwain, N. L., & Miller, A. L. (2002). Emotion regulation in context: The jealousy complex between young siblings and its relations with child and family characteristics. *Child Development*, 73(2), 581-600. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00425>

Volling, B. L., Oh, W., Gonzalez, R., Bader, L. R., Tan, L., & Rosenberg, L. (2021).

Changes in children's attachment security to mother and father after the birth of a sibling: Risk and resilience in the family. *Development and Psychopathology*, 1-

17. <https://doi.org/10.1017/S0954579421001310>

Winstanley, A., & Gattis, M. (2013). The Baby Care Questionnaire: A measure of

parenting principles and practices during infancy. *Infant Behavior and*

Development, 36(4), 762-775. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2013.08.004>